

DOMESTIKÁCIA A VÝZNAM CHOVU HYDINY

Domestikácia je postupné cieľavedomé pretváranie divo žijúcich živočíchov na druhy vhodné k chovu v umelých podmienkach. Zdomácnené zvieratá poskytujú buď určitý úžitok (mäso, mlieko, práca) alebo sú chované pre potešenie. Tieto druhy zvierat možno bez väčšieho rizika chovať v zajatí.

Stupne zdomácnenia :

- Zajatie
- Skrotenie
- Vlastné zdomácnenie

Ľudská snaha domestikovať určité druhy zvierat sa prejavila najmä rozvojom kultúry a poznania. Prvé zvieratá boli zdomácnené v oblasti dnešného Iraku, Iránu a Mezopotámie. Populácie voľne žijúcich zvierat vhodných na zdomácnenie museli byť dostatočne veľké a súčasne byť schopné žiť v súlade s človekom. Nevyhnutná bola schopnosť zvierat prispôbiť sa podmienkam v zajatí.

Vplyvom upravených chovných podmienok, ktoré sa často značne líšia od prirodzených, sa u hospodárskych zvierat objavujú nové morfológické a fyziologické vlastnosti. Z morfológických znakov sa zmenila hlavne farba kože a srsti. Divé sfarbenie hydiny bolo potlačené a začali sa objavovať albinotické alebo strakaté zvieratá. U niektorých vtákov je biela farba peria prirodzená. Vzniklo množstvo rozlične sfarbených plemien v rámci jedného druhu, čo predstavuje veľkú variabilitu znakov, ktorá sa u voľne žijúcich zvierat nevyskytuje. Niektorým skupinám hospodársky využívaných vtákov sa zredukovalo perie. Podľa smeru hospodárskeho využitia sa zmenil aj vývin svalstva ako napríklad u brojlerových plemien, ktoré majú lepšie osvalenie tela a vyššiu intenzitu rastu. Zmenil sa tvar telesného rámca. Nosivé typy hydiny majú lichobežníkový tvar tela a ľahkú kostru, mäsové typy majú ťažkú kostru a guľatý tvar tela.

Fyziologické zmeny sa týkajú vyvinutejšej srdcovej, cievnej a dýchacej sústavy. Zmenila sa plodnosť samic. Znáška vajec kura domáceho vzrástla u moderných znáškových hybridov na 340 ks za rok. Urýchlil sa nástup pohlavnej dospelosti. Prispôsobovaním úžitkových a exteriérových parametrov potrebám živočíšnej výroby sa niektoré vlastnosti zhoršili alebo úplne vymizli. Horšia konštitúcia a životaschopnosť prešľachtených zvierat, vyššia vnímavosť, resp. predispozícia na niektoré choroby, strata materinského pudu, strata kvokavosti a orientačnej schopnosti sú následkom cieľenej jednostrannej šľachtiteľskej práce.

Znásobením stresových situácií v moderných chovateľských podmienkach sa zmenilo aj správanie zvierat. Objavujú sa početné poruchy správania, ktoré znižujú ich hospodárske využitie.

Z hľadiska hospodárskeho využitia sa za hydinu považuje skupina malých pernatých hospodárskych zvierat. Rozdeľujeme ju na hrabavú a vodnú hydinu. V našich podmienkach sa z vodnej hydiny chová kačica a hus domáca. Z hrabavej hydiny je to najčastejšie kur domáci, perlička, morka, holub a ojedinele aj japonská prepelica, bažant, páv či pštros. Hydina zahŕňa množstvo plemien, krížencov a produkčných hybridov využívaných v záujmových a produkčných chovoch pre ich jedinečné vlastnosti a vzhľad. Poskytujú hlavne vysokokvalitné hydínové mäso, vajcia a perie.

Kur domáci má svoj pôvod pravdepodobne v Juhovýchodnej Ázii. Vedci odhadujú, že bol domestikovaný zhruba pred 8000 rokmi v dnešnom Thajsku a v oblasti Vietnamu. Kura pochádza z divého kura bankivského (*Gallus gallus bankiva*). Obýva oblasť Južnej Ázie, od Indie až po Sundské ostrovy. Divý kur bankivský má jarabičie sfarbenie, dobrú lietavosť, žije v krdľoch a na noc zvykne hradovať v korunách stromov. Sú to veľmi životaschopné zvieratá

s dobrou adaptačnou schopnosťou a tak niet divu, že zdomácnili a stali sa obľúbenými hospodárskymi zvieratami po celom svete.

Chov hydiny je najekonomickejšim a najefektívnejším odvetvím živočíšnej výroby. Do roku 1960 bol u nás chov hydiny prevažne extenzívny. Každé gazdovstvo malo pár kusov sliepok na produkciu vajec a aj na farmách bol chov hydiny len sezónnou záležitosťou. Na produkciu vajec sa využívali plemená a krížence s priemernou znáškou 100 vajec a boli ustajnené v uvoľnených objektoch bez špeciálnej starostlivosti. Od roku 1961 vznikali špecializované farmy na chov hydiny nosivého a brojlerového typu s veľkou kapacitou zvierat. Odstránila sa sezónnosť produkcie a začala sa cieľavedomá šľachtiteľská práca zameraná na tvorbu vysokoprodukčných hybridov. Vznikli samostatné šľachtiteľské a rozmnožovacie chovy. V sedemdesiatych rokoch minulého storočia nastal boom v chove hydiny vo veľkochovoch. Došlo k výraznému rozvoju automatizácie a mechanizácie výroby s cieľom zvýšiť efektivitu práce a dosiahnuť čo najvyššiu úžitkovosť pri nízkej konverzii krmiva. V dnešnej dobe sa čoraz viac fariem a malých hospodárstiev vracia k polointenzívnemu chovu hydiny s cieľom získať kvalitnejší produkt bez chemického a hormonálneho zaťaženia zvierat.

Okrem kura domáceho sa priazni malých a veľkých chovateľov tešia aj morky.

Morka domáca pochádza z morky divej bronzovej (*Melagris gallopavo* L.). Dodnes žije v teplých oblastiach Severnej a Strednej Ameriky. K domestikácii došlo v Strednej Amerike na prelome letopočtu. Domestikované jedince boli nielen bronzovej ale aj bielej farby. Do Európy sa dostali po objavení Ameriky ako dar španielskemu kráľovi od objaviteľa America Vespucciho. V Európe si získali množstvo priaznivcov a ich chov sa rýchlo rozšíril. Dnes sa morky vyskytujú v štyroch farbách – bronzovej, bielej, čiernej a strakatej. Chov moriek je ekonomicky výhodný vďaka vysokej intenzite rastu a jatočnej výťažnosti. Jatočné telo má veľký podiel prsnej svaloviny a až sedem druhov mäsa. Z dietetického hľadiska je mäso moriek kvalitnejšie ako mäso ostatných druhov hydiny. Má nižšiu energetickú hodnotu a množstvo cholesterolu pri vyššom percente bielkovín.

Vodná hydina sa na Slovensku chová za účelom produkcie mäsa a lahôdkovej pečene. Ako vedľajší produkt sa získava perie, ktoré už v dnešnej dobe nemá veľký hospodársky význam. Chov husí a kačíc má v našich podmienkach dlhoročnú tradíciu. Plemená **husí domácej** pochádzajú z viacerých divých predkov. Európske plemená pochádzajú z husi divej sivej (*Anser anser cinereus*). Africké husi pochádzajú z husi nílskej (*Alopochen aegyptiacus*). Azijské plemená vznikli z husi labutej (*Cygnopsis cygnoides*) a kanadské plemená z husi bernikli (*Branta canadensis*). Divé husi sú prevažne monogamné a majú nízku plodnosť. Túto skutočnosť sa chovatelia snažili šľachtením potlačiť aby sa zvýšila ekonomika chovu. Hus je jeden z najstarších domestikovaných druhov hydiny, využívaný na produkciu už od dávnych čias. V minulosti sa využívali na produkciu mäsa a peria, ale plnili aj funkciu strážcov majetku. Kfdeľ husí bol neohrozeným strážcom, ktorý spoľahlivo ohlásil a viackrát aj úspešne zahnal nevítaného návštevníka. Psy boli v minulosti výsadou šľachty a tak väčšina farmárov využívala na ochranu majetku gunárov.

Druhým domestikovaným druhom vodnej hydiny je **kačica domáca**. Všetky plemená kačíc, okrem kačice pižmovej, pochádzajú z kačice divej marcovky (*Anas platyrhynchos*). Táto kačica vyhl'adáva vodné plochy, predovšetkým v období párenia a hniezdenia. Je u nej výrazný pohlavný dimorfizmus vo farbe peria. Znáša olivovozelené vajcia a bežne sa vyskytuje Ázii, Európe a keďže je sťahovavá aj v iných oblastiach sveta.

Kačica pižmová pochádza z kačice pižmovej divej (*Cairina moschata*) vyskytujúcej sa v Amerike. Je to suchozemská kačica, ktorá výborne lieta a hniezdi na stromoch. Je čiernej farby a nemá operenú tvárovú časť, ktorá je pokrytá červenou bradavičnatou kožou. V poslednej dobe sa stala populárna u našich drobnochovateľov, vzhľadom na nenáročnosť chovu bez potreby vodnej plochy a aj vďaka nevýraznému hlasovému prejavu, čo ocenia

hlavne citlivý susedia. Kríži sa s inými plemenami kačíc v F1 generácii, ktorej potomstvo je však neplodné. Domáce kačice pižmové sú prevažne bielej farby, ale vyskytujú sa aj strakaté a čierne jedince.

V drobnochovoch je okrem iných často chovaná aj exteriérovu atraktívna perlička. **Perlička domáca** je domestikovaná perlička bodkovaná (*Numida meleagris*). Svoj pôvod má v Afrike a na Madagaskare, kde dodnes žijú jej divý predkovia. Prvýkrát perličku domestikovali Kartagiňania a Egypťania. História perličky domácej v Európe začala v starom Grécku. Perlička domáca sa od divého predka príliš nelíši. Je o niečo ťažšia a s väčším lalokom a prilbou. Pohlavný dimorfizmus je nevýrazný avšak samec má červené laloky s bielymi škvrkami so zvrásnenou alebo zrolovanou kožou, ktoré u sliepky sú ploché. Perličky sú chované extenzívnym spôsobom na hospodárskych dvoroch pre lahodné mäso a vajcia. V minulosti boli cenené kožušníkmi vďaka nádhernému periu. Po porážke sa koža aj s perím predávala na výrobu kožušín a doplnkov. Na hospodárskych dvoroch plní perlička úlohu sanitára. Je schopná zbaviť zvieratá a prostredie škodlivého hmyzu a parazitov.

Ďalším atraktívnym obyvateľom hospodárskych dvorov a záhrad je **páv korunkatý**. Páv (*Pavo christatus*) pochádza z južných džunglí Indie, kde je národným vtákom a zo Srí Lanky, kde sa najčastejšie zdržuje v listnatých lesoch, krovinách a trávnych porastoch. Zo svojej domoviny sa vďaka jeho kráse a majestátnosti rozšíril do celého sveta. V minulosti bol chov pávov výsadou šľachty. Vo veľkých počtoch sa chovali na kráľovských dvoroch a panských sídlach, kde plnili okrasnú funkciu a slúžili ako zdroj potravy. Veľmi cenená vlastnosť pávou je ich všežravosť. Vďaka pestrému jedálničku sú málo náročné na chov a neštítia sa pochutiť si na hadoch, ostatných plazoch a obojživelníkoch, čo je v parkoch a záhradách veľmi užitočné.

Za hydinu je považovaný aj pštros a holub. **Pštrosy** pochádzajú z pštrova afrického dvojprstého (*Struthio camelus*). U nás nie je chov pštrosov zvlášť rozšírený. Chová sa skôr ako atrakcia pre návštevníkov v agroturistike. Napriek malému zastúpeniu v našej produkcii živočíšnych produktov, má pštros veľmi vysokú výťažnosť. Má vzácne perie, cennú kvalitnú kožu a chutné mäso a vajcia. V neposlednom rade má hospodársky význam jeho dlhovekosť. Pštros dokáže v zajatí dožiť až 70 rokov čo výrazne zvyšuje ekonomiku chovu. Hospodársky sa využíva pštros modrokrký, červenokrký a čiernokrký.

Holub pochádza z holuba skalného (*Columba livia*). V dnešnej dobe existuje veľké množstvo plemien z rôznym úžitkovým zameraním a okrasnou funkciou. Chovatelia využívajú ich výborný zrak a orientačnú schopnosť, ale aj mäsovú úžitkovosť a vedľajší produkt chovu - vysokokvalitné hnojivo. Holub sa silne upína na prostredie, v ktorom žije čo umožňuje extenzívny spôsob chovu v otvorených holubníkoch. Tradičný chov holubov nevyžaduje veľa práce a ich športový chov je krásnym koníčkom. Na druhej strane veľkoprodukcia holubieho mäsa u nás nemá žiadnu tradíciu. Holub patrí medzi najstaršie domestikované zvieratá v našej oblasti.

V posledných rokoch si u nás začal získavať priazeň chov japonskej prepelice. **Japonská prepelica** pochádza z prepelice divej (*Coturnix coturnix japonica*). Bola zdomácnená v Japonsku ako okrasný vták, ale po čase ju začali šľachtiť na produkciu vajec. V dnešnej dobe sú vyšľachtené dva produkčné typy japonskej prepelice. Nosivý typ a mäsový typ – faraón. Rýchly nástup pohlavnej dospelosti, rýchly rast a vysoká produkcia vajec robí z prepeličky dobre hospodársky využiteľné zviera. **Zvýšený dopyt je po vysoko kvalitných vajciach, ktoré majú nízky obsah cholesterolu a blahodárny účinok na ľudské zdravie.** Vo východných krajinách veria v afrodisiakálne účinky vajec japonskej prepelice.

Za hrabavú hydinu je možné označiť aj **bažanta**, ktorý sa u nás využíva prevažne k športovému lovu. Odchov bažantov v bažantniciach a ich následný výpust do revíru je najčastejší spôsob zhodnotenia chovateľskej práce. Avšak existujú aj jatočne spracované bažanty určené do spotrebiteľskej siete, ktoré môžete konzumovať bez toho aby hrozilo, že sa

vám dostanú pod zuby zabudnuté broky. Bažant plní aj okrasnú funkciu. Existuje niekoľko plemien, ktoré krásou operenia vyrazajú dych. Sú to monogamné plemená určené na dekoráciu parkov a záhrad, alebo k záujmovému chovu. Je to napr. bažant zlatý, strieborný a diamantový. Produkčne upotrebitel'né bažanty sú polygamné. Medzi najznámejšie patrí bažant obyčajný, mongolský, obojkový, pestrý a tmavý. Asi najzaujímavejším zástupcom z plemien bažantov je bažant kráľovský vďaka dlhým chvostovým perám, ktoré u kohúta môžu dosiahnuť dĺžku až 180 cm.

Nech sa na chov hydiny pozeráme z akéhokoľvek hľadiska, vždy prevládnu pozitíva nad negatívami. Vysoká efektívnosť chovu, relatívna nenáročnosť a dobrá prispôsobivosť robí z hydiny ideálne hospodárske zvieratá. Tak ako je pre veľkochovateľov dôležitým ukazovateľom produkčná schopnosť, životaschopnosť a konverzia krmiva šľachtených vysokoprodukčných hybridov, tak je pre drobnochovateľov nemenej dôležitý exteriér (sfarbenie -stavba tela - kvalita operenia) a vrodené schopnosti (orientačný zmysel, akrobatický let, zvláštne hlasové prejavy) u množstva tradičných a moderných plemien určených k záujmovému chovu. Variabilita plemien a druhov je skutočne veľká preto verím, že si každý chovateľ dokáže vybrať pre seba to najvhodnejšie.

Ing. Ľudmila Pospíšilová

VETSERVIS s.r.o., Nitra